

'xist', p. 63.
ason. *Toward a History*
ersity Press, 1999, pp.

of Colonial Discourse',
Patricia Waugh, Lon-

, in *Koloniale inspiratie*,
04, pp. 78-86 (p. 79 en

9.
ton, 2002.

'xist', p. 64.
tilt, 2002, pp. 287-288.
ek. *Overheerlijke recep-*
nzeloos genieten, Terra/
ench Colonial Cooking,

ction, Oxford: Oxford

British Fiction and the
ty Press, 2005; Judith
tanford: Stanford Uni-
Feminism and the Sub-

GLOSSARIUM

Vooraf

Achter elk begrip wordt het nummer tussen haakjes gezet van het hoofdstuk waarin het begrip wordt ingeleid.

Waar relevant is na de definitie van het kernbegrip de school genoemd waar het begrip mee is geassocieerd. Die school is steeds met het teken * aangegeven. Meer informatie over de scholen staat in de desbetreffende bijlage.

Na de (eventuele) verwijzing naar de school volgen de verwijzingen naar verwante kernbegrippen.

Woorden in vet behoren ook tot de lijst kernbegrippen.

aangesproken lezer [6]

de lezer tot wie de spreker of woordvoerder in een tekst zich expliciet richt.

Onderscheiden worden:

- **aangesproken fictieve lezer**: een verzonnen instantie die vaak onderdeel is van de verhaalwereld;
- **aangesproken historische lezer**: een werkelijk bestaand persoon die met naam en toenaam is genoemd;
- **aangesproken reële lezer**: iedere willekeurige lezer van een tekst die direct wordt aangesproken.

➤ **receptie-esthetica***; **expliciete lezer**; **impliciete lezer**; **receptie**

acconsonantie [4]

medeklinkerrijm aan het begin of het einde van een woord.

➤ **alliteratie**; **assonantie**; **rijm**

actantieel model [5]

[Algirdas Greimas] model dat laat zien dat elk verhaal eenzelfde onderliggende **plotstructuur** heeft die bestaat uit zes rollen ('actanten') die telkens door andere instanties kunnen worden vervuld: het subject, het object, de tegenstander, de helper, de macht en de begunstigde.

➤ **narratologie***; **structuralisme***

akoestische poëzie [4]

een compositie die gericht is op geluid om het geluid 'zelf' en de fonetische aspecten van het menselijk spraakvermogen op de voorgrond stelt: 'gedicht zonder woorden'. Per definitie is akoestische poëzie gericht op de uitvoering.

➤ **concrete poëzie; foregrounding; intermedialiteit; intermedium; poëtische functie; vervreemding**

alliteratie [4]

medeklinkerrijm dat meestal aan het begin van woorden voorkomt.

➤ **acconsonantie; assonantie; rijm**

anachronie [5]

een afwijking tussen de verteltijd (i.e. volgorde, duur en frequentie van de vertelling) en de vertelde tijd (de volgorde, duur en frequentie van de handeling binnen de verhaalwereld):

– **in media res** [Latijn: in het midden van de zaak]: een vertelprocédé waarbij de vertelling ergens halverwege de reeks gebeurtenissen waaruit het verhaal bestaat, begint en pas later aangeeft wat hieraan is voorafgegaan;

– **flashback** [Gérard Genette: *analepsis*] een sprong naar het verleden in de loop van de vertelling;

– **flashforward** [Gérard Genette: *prolepsis*] een sprong naar de toekomst in de loop van de vertelling;

– **iteratieve verteltrant** techniek waarbij gebeurtenissen of handelingen die in de verhaalwereld herhaaldelijk voorkomen slechts eenmaal worden verteld;

– **singuliere verteltrant** techniek waarbij alle handelingen in de verhaalwereld voor zover mogelijk apart worden verteld;

– **versnelling** lange tijdperiodes in de verhaalwereld zijn heel kort behandeld;

– **vertraging** afzonderlijke momenten van korte(re) duur in de verhaalwereld zijn minutieus weergegeven.

➤ **narratologie***

Ander, de [11]

eenieder die binnen een dominant discours als vreemd en tegengesteld ten opzichte van het zelf of 'eigené' wordt neergezet. Het zelf functioneert hierbij als de norm, de ander als de afwijking: de eerste is het 'positief', de laatste het 'negatief'.

➤ **postkoloniale literatuurkritiek*; postkolonialisme; binaire oppositie; culturele identiteit**

artefact [2]

[Latijn: *arte factum* = kunstig gemaakt] de literaire tekst als vervaardigd object.

artistieke cultuur [10]

[Theodor Adorno] kunstwerken die de sociale status-quo representeren, maar zich er tegelijkertijd tegen verzetten door middel van een **vervreemdende** vorm.

➤ **kritische theorie; massacultuur; populaire cultuur**

assonantie [4]

klinkerrijm.

➤ **acconsonantie; alliteratie; rijm**

auteursintentie [6]

bedoeling waarmee een auteur al dan niet bewust een literair werk heeft geconcipieerd en vormgegeven: zijn **gedachtehorizon**.

➤ **hermeneutiek**

auteursrechten [3]

(inter)nationale wetgeving met betrekking tot de rechten van auteurs en hun uitgevers wat betreft de reproductie en exploitatie van

teksten. Onderscheid (recht op reproductie/kopij) en het 'morele' erkend te worden als

autonomie van een tek

notie dat teksten op zij los van hun cultuurtext, andere teksten en een **auteursinter** bestudeerd.

➤ **New Criticism***

begrijpen [1]

[Duits: *Verstehen* = Dilthey] het begrijpen hun innerlijke en o hang. Door Dilthe voor de methode v schappen. Vergelij

➤ **hermeneutiek**

betekenaar [3]

[Ferdinand de Saussure] ander middel/med drager functioneert

➤ **semiotiek*; tek**

betekende [3]

[Ferdinand de Saussure] betekenis] de ment het product is van betekenaar. Vergelij

➤ **semiotiek*; tek**

betekenis als dialoog

overtuiging binnen **hermeneutiek** [F dat de betekenis va ken niet vaststaat, de dialoog tussen

➤ **interpretatiek**

erlijke momenten
de verhaalwereld
geven.

n dominant
n tegengesteld ten
f' 'eigene' wordt
actioneert hierbij
als de afwijking:
f', de laatste het

atuurkritiek*;
aire oppositie;

kunstig gemaakt]
vaardigd object.

netwerken die de
esenteren, maar
gen verzetten door
emendende vorm.
nassacultuur;

teratie; rijm

auteur al dan niet
heeft geconcipieerd
dachtehorizon.

ng met betrekking
:s en hun uitgevers
ie en exploitatie van

teksten. Onderscheiden wordt: *copyright*
(recht op reproductie en exploitatie van
kopij) en het 'morele recht' van de auteur om
erkend te worden als schepper van een tekst.

autonomie van een tekst [3]
notie dat teksten op zichzelf staan en dat
zij los van hun cultuurhistorische con-
text, andere teksten uit dezelfde periode,
en een **auteursintentie** kunnen worden
bestudeerd.
➤ *New Criticism**

begrijpen [1]
[Duits: *Verstehen* = verstaan] [Wilhelm
Dilthey] het begrijpen van dingen in
hun innerlijke en onderlinge samen-
hang. Door Dilthey kenmerkend geacht
voor de methode van de geestesweten-
schappen. Vergelijk **verklaren**.
➤ **hermeneutiek**

betekenaar [3]
[Ferdinand de Saussure] klankbeeld of
ander middel/medium dat als betekenis-
drager functioneert. Vergelijk: **betekende**.
➤ **semiotiek***; **teken**

betekende [3]
[Ferdinand de Saussure] [synoniem:
betekenis] de mentale voorstelling die
het product is van het gebruik van een
betekenaar. Vergelijk: **betekenaar**.
➤ **semiotiek***; **teken**

betekenis als dialoog [8]
overtuiging binnen de 'dialogische'
hermeneutiek [Hans-Georg Gadamer]
dat de betekenis van teksten en kunstwer-
ken niet vaststaat, maar steeds ontstaat in
de dialoog tussen tekst en interpreet.
➤ **interpretatiekader**

betekeniskern [8]
volgens de traditionele **hermeneutiek** [F.
Schleiermacher, E.D. Hirsch] de oor-
spronkelijke en onveranderlijke betekenis
van een tekst.
➤ **duiding**; 'dood van de auteur'; *Sinn-
konstanz*

betrokkenheid en distantie [1]
[Norbert Elias] wetenschappelijke hou-
ding die zich kenmerkt door engagement
c.q. kritische distantie. Volgens Elias
moest de (sociale) wetenschapper naar
een evenwicht tussen beide houdingen
streven.
➤ **wetenschapsfilosofie**

Bildungsroman [6]
[Duits: *Bildung* = ontwikkeling] **genre**-
aanduiding voor een roman waarin een
proces van intellectuele en/of emotio-
nele ontwikkeling de centrale thematiek
vormt.
➤ **verhaal**; **verhalende tekst**;
vertelling

binaire oppositie [8]
set van twee termen die lijnrecht tegen-
over elkaar zijn gesteld en in contrast met
elkaar zijn gedefinieerd. De eerste term
is als standaard bevoorrecht boven de
tweede term.
➤ **feministische literatuurkritiek***;
postkoloniale literatuurkritiek*;
poststructuralisme*; **de Ander**;
deconstructie; **postkolonialisme**

briefroman [6]
genreaanduiding voor een roman in brief-
vorm die met name in de achttiende eeuw
populair was.
➤ **genre**; **verhaal**

canon (de literaire canon) [2]

[Grieks: *kanōn* = meetlat] term uit de klassieke Oudheid en de kerkgeschiedenis, aanvankelijk gebruikt ter aanduiding van de verzameling geschriften die officieel tot de bijbel behoorden. In het verlengde hiervan wordt 'canon' in de moderne tijd gebruikt voor een dynamische verzameling teksten (en andere vormen van cultureel erfgoed) die door de **culturele autoriteiten** als waardevol worden beschouwd en als referentiekader kunnen dienen van een gedeelde **cultuur**.

➤ *foundational text*

canonvorming [1]

proces waarbij literaire teksten op basis van artistieke, politieke en sociaal-culturele bepalingen tot referentiekader van een gedeelde **cultuur** worden verheven.

➤ *literatuursociologie**; *consecratie*

catharsis [6]

[Grieks: *katharsis* = zuivering, loutering] [Aristoteles] het zuiveren van gevoelens als medelijden en angst door ze in een esthetische context – dat wil zeggen: in een alsof-situatie – op te wekken. Het is het doel van de **tragedie** deze zuivering te realiseren.

chiasme [4]

[Grieks: *khiasmos* = syntactische omkering] kruisstelling; een combinatie van **paralellisme** en **inversie**, waarbij de corresponderende woorden kruislings tegenover elkaar staan.

classicisme [3]

iedere kunstbeweging waarin de kunst van de klassieke Oudheid als model wordt genomen; in het bijzonder de door de klassieken geïnspireerde litera-

tuur van de zeventiende en achttiende eeuw.

circulatie van sociale energie [9]

[Stephen Greenblatt] wisselwerking tussen literaire en niet-literaire uitdrukingsmiddelen binnen de **cultuur** opgevat als een dynamisch geheel.

➤ *New Historicism**; *classicisme*; *cultural poetics*

cognitieve processen / emotionele processen [7]

mentale processen die met het waarnemen en begrijpen te maken hebben / mentale processen die de gevoelsmatige verwerking betreffen.

➤ *empirische literatuurwetenschap**; *verwerkingsprocessen*

coherentie [7]

samenhang tussen verschillende onderdelen van een tekst binnen een zin, tussen zinnen en tussen alinea's.

➤ *empirische literatuurwetenschap**

commodificering [10]

het reduceren van culturele producten tot technologisch (re)produceerbare goederen. Door leden van de *Frankfurter Schule* beschouwd als één van de euvels van de moderne **cultuurindustrie**.

➤ *literatuursociologie**; *kritische theorie*; *massacultuur*; *standaardisering*

complexiteit [2]

[Latijn: *complexus* = gevlochten] de semantische (betrekking hebbend op betekenis) en formele (betrekking hebbend op de vorm) gelaagdheid van een tekst.

concrete poëzie [4]

poëzie die gericht is op de mogelijkheden van de taal en letters en hun positie 'in' of 'tussen' of 'figureren op' de voorgrond geplaatst en inhoud vaak sa-

➤ *akoestische poëzie*; *intermedialiteit**; *semiotische functie*; *verwerkingsproces*

congruentietheorie

psychologische theorie die stelt dat een overeenstemming tussen de emotionele toestand van de lezer en de in een tekst weerspiegelde stemming, emotie, gevoelenscherpere waarneming zou leiden tot een beter begrip en/of beter herinneren.

➤ *empirische literatuurwetenschap**; *verwerkingsproces*

connotatie [8]

[Roland Barthes] de relatie tussen een sociaal-culturele aanduiding en het object of beeld dat deze aanduiding door de cultuur aanneemt.

➤ *semiotiek**; *verwerkingsproces*

consecratie [10]

[Pierre Bourdieu] het proces van het toekennen van waarde aan een kunstenaar of schrijver. Dit proces wordt vaak (cultureel) **kapitaal** genoemd.

➤ *literatuursociologie**

constructivisme

wetenschappelijke filosofie die stelt dat kennis en begrip een constructie is. Algemeen constructivisme tegenover

nde en achttiende

nergie [9]

] wisselwerking
et-literaire uitdruk-
en de cultuur opgevat
heel.
*; classicisme; cul-

emotionele

ie met het waarne-
naken hebben /
e de gevoelsmatige

tuurwetenschap*;
en

rschillende onderde-
ren een zin, tussen
e a's.

tuurwetenschap*

turele producten tot
duceerbare goede-
le *Frankfurter Schule*
n de euveld van de
istrie.

gie*; kritische
ir; standaard-

gevlochten] de
ing hebbend op
> (betrekking heb-
aagdheid van een

concrete poëzie [4]

poëzie die gericht is op de visuele aspecten van de taal en het schrift; de vorm van letters en hun positie als 'dingen', 'bouwstenen' of figuren op de bladzijde zijn op de voorgrond geplaatst. Hierbij vallen vorm en inhoud vaak samen.

➤ akoestische poëzie; foregrounding; intermedialiteit*; intermedium; poëtische functie; vervreemding

congruentietheorie [7]

psychologische theorie die aanneemt dat een overeenstemming (congruentie) tussen de emotionele toestand van de lezer en de in een tekst weergegeven emotionele stemming, emotie, of situatie, leidt tot een scherpere waarneming. De congruentie zou leiden tot een intensievere verwerking en/of beter herinneren van het gelezene.

➤ empirische literatuurwetenschap*; verwerkingsprocessen

connotatie [8]

[Roland Barthes]'verborgen', secundaire, sociaal-culturele associaties van een woord, object of beeld dat ontmaskerd kan worden door de cultuuranalist. Vergelijk: **denotatie**.

➤ semiotiek*; teken

consecratie [10]

[Pierre Bourdieu] valorisering (vaststelling van waarde) en heiligmaking van de naam van een kunstenaar, componist of schrijfster. Dit levert **symbolisch** (of: cultureel) **kapitaal** op.

➤ literatuursociologie*; canonvorming

constructivisme [1]

wetenschapsfilosofische stroming die stelt dat kennis een cultuurhistorische constructie is. Aldus staat het constructivisme tegenover het **essentialisme**.

conventie (literaire) [3]

[Latijn: *conventire* = verzamelen, bijeenkomen] geheel van op traditie gebaseerde, algemeen aanvaarde en al dan niet expliciet geformuleerde opvattingen ten aanzien van literaire stijlen, vormen en **genres**.

➤ **conventionaliteit van de taal; intertekstualiteit**

conventionaliteit van taal [3]

[Ferdinand de Saussure] status van talen als culturele producten die niet volgens natuurlijke wetten, maar volgens culturele tradities, conventies en codes functioneren. Dit impliceert dat de relatie tussen woorden en hun betekenis geen natuurlijk gegeven is, maar het product van traditie.

➤ **semiotiek***; **conventie**

culturele autoriteiten [2]

personen en instellingen (critici, jury's, fondsen) die de macht hebben om projecten in het **veld** gesubsidieerd en/of algemeen aanvaard te krijgen (via recensies, interviews of prijzen).

➤ **canon; canonvorming; consecratie**

culturele herinnering [9]

[Jan en Aleida Assmann] verwijst naar de manier waarop groepen met hun verleden omgaan via verschillende culturele **genres** en **media**. In het bijzonder gaat het hier om de beelden van een gemeenschap-pelijk verleden die gedragen worden door algemeen toegankelijke, symbolische **artefacten**.

➤ **foundational text; traumaverwerking; imagined communities**

culturele identiteit [11]

de relatie tussen zelf, taal, tijd en plaats (geografisch en historisch), die mede

gevormd is door de constructie van **imagined communities** enerzijds en de ervaring van het verschil met andere culturele groepen anderzijds.

➤ **binaire oppositie; discours; ideologie; nationaal denken**

culturele poëtica [*cultural poetics*] [9]

[Stephen Greenblatt] wetenschappelijke invalshoek binnen het **New Historicism*** die de manieren bestudeert waarop **cultuur** geproduceerd wordt in de **circulatie van sociale energie**. De term 'poetics' wordt in dit verband gebruikt om te benadrukken dat de **poëtica** zich niet beperkt tot de literatuur en kunst, maar zich uitstrekt tot het bredere culturele domein.

➤ **circulatie van sociale energie**

cultuur [9]

het systeem van opvattingen, normen, waarden en praktijken waarmee groepen mensen betekenis verlenen aan hun wereld.

➤ **cultuurwetenschappen**

cultuurkritiek [1]

kritische reflectie op de **cultuur** als de plaats waar betekenissen worden geproduceerd en verspreid.

➤ **kritische theorie**

cultuurwetenschappen [1]

verzamelterm voor de wetenschappelijke disciplines die de **cultuur** in brede zin bestuderen.

➤ **geesteswetenschappen; letteren**

deconstructie [8]

tegendraadse leesstrategie die de mythe van een stabiele **betekeniskern** ondergraaft, **binaire opposities** ontmaskert als indammers van een potentieel eindeloos verschuivende betekenisbeweging en kijkt

hoe toevallige, marginale aspecten van een tekst zijn voorgewende 'boodschap' ondermijnen.

➤ **feministische literatuurkritiek***; **poststructuralisme***; **postkoloniale literatuurkritiek***; **binaire oppositie; différence**; 'dood van de auteur'; **semantische onbeslisbaarheid**

denotatie [8]

'letterlijk', normatief betekenisniveau. Vergelijk: **connotatie**.

➤ **semiotiek***; **teken**

diachroon perspectief [9]

[Grieks: *dia-* = doorheen + *khronos* = tijd] bestudering van verschijnselen door de tijd heen. Vergelijk: **synchron perspectief**.

différance [8]

[Frans = verschil + uitstel] [Jacques Derrida] enerzijds het verschil (differentie) tussen betekenaars waardoor betekenis tot stand komt, anderzijds het uitstel of de steeds opschuivende beweging van betekenis, waardoor nooit een eindpunt van betekenis wordt bereikt.

➤ **poststructuralisme***; **binaire oppositie; deconstructie**; 'dood van de auteur'; **semantische onbeslisbaarheid**

discipline (wetenschaps-)

onderzoek dat zich collectief richt op een afgebakend corpus of domein op basis van één of meer welomschreven methoden, concepten en theorieën.

➤ **wetenschapsfilosofie**

discours [3]

[Michel Foucault] kensystemen die zijn ingeschreven in een specifiek vocabulaire en de wereld ordenen, interpreteren en

'bekend' maken. Al discourses (onze blijkheid en kunnen uitoefenen.

➤ **cultuur; decon habitus; hegemon**

displacement [verpla

1. verwijst naar de culturele identiteit koloniale periode doordat oorspronkelijk uit gekoloniseerde verplaatst, of zijn andere gebieden
2. verwijst naar de onbewuste ontdekkings eigen taal en culturele periode van de periode van de

➤ **postkoloniale culturele identiteit; *imagined communities* postkolonialisme**

distinctie [10]

[Pierre Bourdieu] sociaal-cultureel cismaakoordeel over experimentele) wetenschap, muziek, filosofie

➤ **literatuursociologie zonder doel; sma**

doelmatigheid zond

[Duits: *Zweckmäßigkeit*; *Zweck*] [Immanente esthetische theorie] geen doel dient bij het intellectuele wetenschappelijke, lezer of luit

➤ **distinctie; est**

ginale aspecten van
gewende 'boodschap'

literatuurkritiek*;
e*; postkoloniale
binaire oppositie;
n de auteur'; semanti-
heid

f betekenisniveau. Ver-

en

f [9]

rheen + *khronos* =
n verschijnselen
/ergelijk: **synchron**

uitstel] [Jacques Der-
verschil (differentie)
waardoor betekenis
erzijds het uitstel of
nde beweging van
r nooit een eindpunt
t bereikt.

me*; binaire opposi-
dood van de auteur';
lisbaarheid

ps-)

collectief richt op een
of domein op basis
omschreven metho-
theorieën.

sofie

ensystemen die zijn
specifiek vocabulaire
n, interpreteren en

'bekend' maken. Als zodanig structuren
discourzen (onze blik op) de werke-
lijkheid en kunnen zij macht over ons
uitoefenen.

➤ **cultuur; deconstructie; discours;
habitus; hegemonie; ideologie**

displacement [verplaatsing] [11]

1. verwijst naar het probleem dat cul-
turele identiteit tijdens en/of na de
koloniale periode werd ondermijnd,
doordat oorspronkelijke bewoners
uit gekoloniseerde gebieden werden
verplaatst, of zich verplaatsten, naar
andere gebieden.
2. verwijst naar de bewuste dan wel
onbewuste onderdrukking van een
eigen taal en cultuur tijdens en/of na
de periode van koloniale overheer-
sing.
➤ **postkoloniale literatuurkritiek*; cul-
turele identiteit; culturele herinnering;
imagined communities; kolonialisme;
postkolonialisme;**

distinctie [10]

[Pierre Bourdieu] het markeren van een
sociaal-cultureel onderscheid via een
smaakoordeel over (gecanoniseerde of
experimentele) werken uit de kunst, lite-
ratuur, muziek, fotografie, of film.

➤ **literatuursociologie*; doelmatigheid
zonder doel; smaak**

doelmatigheid zonder doel [10]

[Duits: *Zweckmässigkeit ohne
Zweck*] [Immanuel Kant] term uit de
esthetische theorie die aangeeft dat kunst
geen doel dient buiten zichzelf of buiten
het intellectuele welbehagen dat het de
kijker, lezer of luisteraar biedt.

➤ **distinctie; esthetische functie; smaak**

'dood van de auteur'; de [3]

[Roland Barthes] poststructuralistisch
motto: de auteur en zijn intenties dienen
niet meer als referentiepunt en betekenis-
centrum in de reflectie op teksten en hun
betekenis.

➤ **poststructuralisme*; deconstructie;
différance**

dramatiek [toneel] [4]

genre aanduiding voor literaire vorm die
'toont' door middel van handelende per-
sonages, zonder dat daarbij een verteller is
ingeschakeld.

➤ **epiek; lyriek**

duiding [8]

term uit de traditionele **hermeneutiek**
die tegenover **betekeniskern** is geplaatst
en verwijst naar de historisch- en cultuur-
gebonden, alsook individuele betekenis-
toekenningen waarbij lezers een tekst aan hun
eigen beleving en levenscontext relateren.

eenheid van zin [8]

in de traditionele én de 'dialogische'
hermeneutiek een voorwaarde voor een
overtuigende interpretatie: de visie die
een tekst als geheel uit zou spreken moet
door de interpreet in overeenstemming
zijn gebracht met de betekenis van de
verschillende delen ervan.

➤ **hermeneutische cirkel**

ekphrasis [4]

de verbale representatie van een visuele
representatie.

➤ **intermedialiteit¹⁺²; intertekstualiteit;
remediatie; transmedialiteit**

empathie [7]

het vermogen zich in een ander in te leven
zonder dat het besef dat het een ander

betreft verloren gaat.

➤ **identificatie**

empirie [1]

domein van de zintuiglijke waarneming.

enjambement [4]

het zonder pauze doorlopen van de ene versregel in de volgende, waardoor zinsdelen die syntactisch bij elkaar horen worden gescheiden.

➤ **poëtische functie; vervreemding**

epiek [4]

genre-aanduiding voor (lange) verhalende gedichten met gewichtige, vaak historische onderwerpen en heroïsche personages.

➤ **dramatiek; lyriek**

essentialisme [11]

overtuiging dat het mogelijk is de essentie of fundamentele eigenschappen van zaken, objecten, mensen, culturen, etc. objectief vast te stellen als autonome, onveranderlijke gegevens. Als zodanig staat het essentialisme tegenover het **constructivisme** en **historisme**.

esthetiek van de identiteit [3]

[Joeri Lotman] de waardering van literaire teksten die gebaseerd is op het imitatiemodel: men probeert zoveel mogelijk te schrijven volgens erkende, bestaande literaire modellen (m.n. voorafgaand aan de Romantiek). Vergelijk: **esthetiek van de tegenstelling**.

➤ **semiotiek***; **intertekstualiteit**

esthetiek van de tegenstelling [3]

[Joeri Lotman] de waardering van literaire teksten die gebaseerd is op het idee van oorspronkelijkheid en creativiteit: op het idee van het nieuwe en normdoor-

brekende (m.n. vanaf de Romantiek).

Vergelijk: **esthetiek van de identiteit**.

exotisme [11]

fascinatie voor en toe-eigening van alles wat vreemd, buitenlands, ongewoon of anders is.

➤ **de Ander; oriëntalisme**

experimenteel onderzoek [7]

onderzoek waarin kunstmatig een situatie wordt geschapen die het toetsen van invloeden van **variabelen** mogelijk maakt.

➤ **empirische literatuurwetenschap***

fictionaliteit [2]

de vrijheid van schrijvers om binnen bepaalde genres van alles te kunnen verzinnen en de houding van 'doen-alsof' (*willing suspension of disbelief*) die lezers of toeschouwers hierbij aannemen.

➤ **narratologie***

filologie [1]

leer van teksten; een discipline die tot bloei kwam in de Renaissance en die lange tijd de basis vormde van de literatuurstudie; gericht op de vaststelling van de authenticiteit en betekenis van historische teksten.

➤ **boekgeschiedenis***; **editiewetenschap***; **auteursintentie**; **manuscript**; **tekst**

focalisatie [5]

[Gérard Genette, Mieke Bal, e.a.] de relatie tussen de gebeurtenissen in de verhaalwereld en het oogpunt of centrum van bewustzijn van waaruit zij zijn waargenomen. Teksten kunnen verschuiven tussen:

– **personagefocalisatie** gebeurtenissen, scènes of personages in het verhaal worden waargenomen door de ogen en/of

via de belevingspersonages ('filt – **vertellersfo** scènes of personen waargenomen via de belevings

➤ **narratologie**

focalisator [5]

[Gérard Genette] subject van waar waargenomen. I neemt een hand is te onderscheid (wie brengt het v Het kan zijn dat focalisator op zich van **vertellersfo** kan ook de rol va aan een personag **personagefocali** verhaal kan de fo van verteller naar sen personages o

➤ **narratologie**

foregrounding [4]

het proces waarvoorgrond treedt zichzelf, op zijn vestigt.

➤ **formalisme***; **concrete poëzie**; **vervreemding**

foundational text [1]

letterlijk fundere een bepaald verh van een culturele als gemeenschap] verleden.

➤ **canon**; **cultu** **rele identiteit**

Romantiek).
de identiteit.

ening van alles
, ongewoon of

me

[7]
matig een situ-
het toetsen van
mogelijk maakt.
rwetenschap*

om binnen
te kunnen
van 'doen-alsof'
elief) die lezers of
nemen.

pline die tot bloei
n die lange tijd
eratuurstudie;
van de authentici-
rische teksten.
ditieweten-
manuscript;

Bal, e.a.] de
nissen in de
punt of cen-
waaruit zij zijn
nnen verschui-

gebeurtenis-
in het verhaal
or de ogen en/of

via de belevingswereld van een van de
personages ('filterpersonage');
– **vertellersfocalisatie** gebeurtenissen,
scènes of personages in het verhaal wor-
den waargenomen door de ogen en/of
via de belevingswereld van de verteller.
➤ **narratologie***

focalisator [5]

[Gérard Genette, Mieke Bal, e.a.] het
subject van waaruit een verhaalwereld is
waargenomen. De rol van focalisator (wie
neemt een handeling of personage waar?)
is te onderscheiden van de rol van **verteller**
(wie brengt het verhaal onder woorden?).
Het kan zijn dat de verteller ook de rol van
focalisator op zich neemt (dan spreken wij
van **vertellersfocalisatie**); maar de verteller
kan ook de rol van focalisator overdragen
aan een personage (dan spreken wij van
personagefocalisatie). In de loop van het
verhaal kan de focalisatie dus verschuiven
van verteller naar personage, maar ook tus-
sen personages onderling.
➤ **narratologie***

foregrounding [4]

het proces waarbij taal *als* taal op de
voorgond treedt en de aandacht op
zichzelf, op zijn eigen materialiteit
vestigt.
➤ **formalisme***; **akoestische poëzie**;
concrete poëzie; **poëtische functie**;
vervreemding

foundational text [9]

letterlijk funderende tekst: teksten die via
een bepaald verhaal of mythe de identiteit
van een culturele groep funderen in een
als gemeenschappelijk ervaren cultureel
verleden.
➤ **canon**; **culturele herinnering**; **cultu-
rele identiteit**

functies van het lezen [7]

beteknissen van het lezen in het leven,
variërend al naar gelang de levensfase en
sociaal-culturele situatie van lezers.
➤ **empirische literatuurwetenschap***

gedachtehorizon [6]

het geheel van bewuste en onbewuste
motivaties, gedachten en ideeën van een
auteur die medebepaald zijn door zijn
sociaal-culturele en historische context.
In de visie van de traditionele **herme-
neutiek** kan de **betekenskern** van een
tekst worden vastgesteld door middel
van een reconstructie van deze gedachte-
horizon.

➤ **auteursintentie**; **hermeneutiek**

geesteswetenschappen [1]

[Duits: *Geisteswissenschaften*] [Wilhelm
Dilthey] term gebruikt ter aanduiding
van de wetenschappen die zich bezighou-
den met de (hoogwaardige) producten
van de menselijke geest; in tegenstelling
tot de natuurwetenschappen. Verwante
termen: *humaniora*, letteren, cultuurwe-
tenschappen.

➤ **wetenschapsfilosofie**; **begrijpen**

genre [2]

[Latijn: *genus* = soort, geslacht] tekstsoort
gekenmerkt door een herkenbare combi-
natie van thema's en vormkenmerken.

Gesamtkunst [4]

[Richard Wagner] naam voor theatrale
kunst die verschillende media zoals archi-
tectuur, schilderkunst, muziek, poëzie en
mime in zich verenigt. Moderne vormen
van *Gesamtkunst* zijn film en de musical.
➤ **intermedialiteit¹⁺²**; **multimedialiteit**;
transmedialiteit

habitus [10]

[Latijn: *habitus* = verschijningsvorm, gewoonte] [Pierre Bourdieu] geheel van conventies, overtuigingen en gewoontes die het individuele denken en handelen bepalen; letterlijk een systeem van houdingen die eens zijn aangeleerd, maar daarna 'natuurlijk' zijn gaan aanvoelen.

➤ literatuursociologie*; discours; ideologie; horizon

hegemonie [10]

[Antonio Gramsci] proces waarbij een dominante groep steeds weer de bereidwillige instemming verkrijgt van ondergeschikte groepen in een sociaal-politiek en sociaal-cultureel systeem. Vergelijk: ideologie en imperialisme.

➤ kritische theorie; marxistische cultuurtheorie

hermeneutiek [8]

[Grieks: *hermèneuein* = uitleggen, vertolken] systematische reflectie op alle met de tekstinterpretatie samenhangende problemen. Ook wel bekend als de negentiende-eeuwse, methodologische basis van de geesteswetenschappen in het algemeen. Kent diverse varianten, waaronder de **traditionele of 'wetenschappelijke' hermeneutiek** die vasthoudt aan de mogelijkheid van de reconstructie van een betekeniskern en een **kritische of 'dialogische' hermeneutiek** die betekenis steeds weer opnieuw ziet ontstaan in de interactie tussen (historische) tekst en interpreter.

➤ auteursintentie; begrijpen; betekenis-kern; betekenis als dialoog; duiding; eenheid van zin; gedachtehorizon; hermeneutische cirkel; horizon; horizonversmelting; interpretatie; interpretatiekader

hermeneutische cirkel [8]

cirkel van het **begrijpen**: het geleidelijk tot stand komen van tekstbegrip via een circulair interpretatieproces: van het interpreteren van een klein deel van de tekst gaat men naar het geheel kijken en het geheel wijst op zijn beurt weer naar de betekenis van de delen. Aldus wordt een **eenheid van zin** tot stand gebracht in de **interpretatie** van een tekst.

➤ hermeneutiek

heteroglossia [5]

[Grieks: heteros = anders; glossa = taal] [Mikhail Bakhtin] het voorkomen van verschillende **discoursen** of 'talen' in een verhaal; kenmerkend voor romans.

historiciteit [1]

verwijst naar het idee dat (de betekenis van) objecten van wetenschappelijk onderzoek, alsmede het onderzoek zelf, historisch bepaald en veranderlijk zijn.

➤ historisme

historisme [9]

wetenschapsfilosofisch standpunt dat de **cultuur** en samenleving vanuit een historisch perspectief benaderd moet worden: de verklaring voor wat er is (in ons geval de literaire praktijk) moet gezocht worden in historische ontwikkelingen en veranderlijkheid.

➤ essentialisme; historiciteit

horizon [8]

[Hans-Georg Gadamer] letterlijk de sociaal-culturele en historisch bepaalde 'einder'; het kader waar de lezer niet overheen kan kijken omdat daarin al het waarnemen en verstaan is vervat.

➤ cultuur; discours; hegemonie; ideologie

horizonversmelting

[Hans-Georg Gadamer] de 'einder' of kader van de tekst, die samenvalt met de horizon van de lezer, zodat de dachtewisseling om tot een geheel te komen mogelijk is.

➤ receptie; dialogische

hybriditeit [11]

[Latijn: *hybrida*] het ontstaan van een tussenvorm van een tamme en een wilde soort [herijkt door kruisen van een procreant met het koloniseerde subject] 'onwettig' proces scheppen van een bestaande cultuur en identiteit als resultaat van

➤ postkolonialisme; interculturaliteit

hypertext [3]

Een nieuw type van digitalisering met gebruik van elektronische links, die zo'n informatie-eenheid en die op het moment van gebruik gelijkheden met de tekst zelf hoe vaak ook de volgorde van de teksten

➤ medias; remediatie

identificatie

proces waarbij de lezer zich scherp bewust wordt van zijn in een tekst te zijn en een gevoel van eenheid ontstaat. C

- similar

[8]
en: het geleidelijk tekstbegrip via een proces: van het klein deel van de et geheel kijken en n beurt weer naar de 1. Aldus wordt een and gebracht in de tekst.

lers; glossa =
 n] het voorkomen
oursen of 'talen' in
 nd voor romans.

lat (de beteke-
 wetenschappelijk
 t onderzoek zelf,
 eranderlijk zijn.

standpunt dat de
 g vanuit een histo-
 erd moet wor-
 wat er is (in ons
 ik) moet gezocht
 ontwikkelingen en

riciteit

] letterlijk de
 orisch bepaalde
 de lezer niet
 dat daarin al het
 is vervat.
egemonie; ideo-

horizonversmelting [8]

[Hans-Georg Gadamer] moment waarop de 'einder' of **horizon** van de interpreter samenvalt met die van de tekst: een gedachtewisseling en integratie van de twee om tot een goed verstaan te komen.

➤ **receptie-esthetica***; **hermeneutiek**; **'dialogische' hermeneutiek**

hybriditeit [11]

[Latijn: *hybrida* = bastaard; nakomeling van een tamme zeug en een wild zwijn] [herijkt door Homi Bhabha] uitkomst van een proces waarbij aspecten van het koloniserende en gekoloniseerde subject 'onwettig' zijn vermengd. Dit proces schept een 'derde' identiteit tussen bestaande culturen en ondergraaft de geldigheid van een **essentialistisch** idee van identiteit als een vaststaand gegeven.

➤ **postkoloniale literatuurkritiek***; **intercultureel verkeer**

hypertext [3]

Een nieuw soort tekst die dankzij digitalisering mogelijk is en waarbij de lezer gebruik kan maken van elektronische links, die zowel verbale als niet-verbale informatie-eenheden aan elkaar verbinden en die op hun beurt verdere doorklikmogelijkheden bieden. De lezers bepalen dus zelf hoe vaak ze doorklikken en in welke volgorde ze dat doen.

➤ **mediastudies***; **intertekstualiteit**; **remediatie**; **tekst**

identificatie [7]

proces waarbij een lezer iets gemeenschappelijks met een personage of situatie in een tekst voelt en zich zo inleeft dat een gevoel van versmelting in de beleving ontstaat. Onderscheiden zijn:

– **similariteitsidentificatie**: herkenning

van eigen situatie of eigenschappen;

– **wensidentificatie**: herkenning van wat de lezer graag zou willen zijn of beleven.

➤ **empirische literatuurwetenschap***; **empathie**

identiteitsthema [7]

term ter aanduiding van het fenomeen dat de identiteit van een auteur een terugkerend thema vormt in zijn werk. De elementen uit zijn leven kunnen steeds iets variëren, maar het thema blijft hetzelfde.

➤ **auteursintentie**

ideologie [11]

[Louis Althusser] het raster van ideeën, overtuigingen, normen en waarden waar doorheen wij de wereld ervaren (vaak zonder dat we het weten).

➤ **cultuur**; **discours**; **habitus**; **horizon**

imagined communities [9]

[Engels = ingebeelde gemeenschappen] [Benedict Anderson] virtuele gemeenschappen die tot stand zijn gekomen via de moderne media (kranten, literatuur, film, televisie), en die wij nooit daadwerkelijk zullen kunnen waarnemen. Wij kunnen bijvoorbeeld niet alle Nederlanders of Europeanen persoonlijk ontmoeten of leren kennen en toch spreken we van 'Nederland' en 'Europa'.

➤ **culturele herinnering**; **culturele identiteit**; **foundational texts**

imperialisme [11]

[Latijn: *imperium* = wereldrijk]

het toe-eigenen van een ander, ver territorium en het onderwerpen van dit territorium aan de eigen, politieke en economische **hegemonie**. Letterlijk: het proces waarmee een wereldrijk wordt gevestigd en bestendigd. (In **marxistische**

zin: hoogste, monopolistische stadium van het kapitalisme.)

➤ **kolonialisme, postkolonialisme**

impliciete lezer [6]

lezersrol zoals verondersteld door een tekst, waarbij 'de lezer' geen concreet persoon is, maar het geheel van culturele normen, waarden, achtergronden en attitudes dat nodig is om de verhaalwereld te kunnen begrijpen.

➤ **receptie-esthetica***; **expliciete lezer**; **receptie**

intentional fallacy [6]

[Engels = 'valkuil van de auteursintentie' [W.K. Wimsatt, Monroe C. Beardsley] de vergissing om de betekenis van een literair werk gelijk te stellen aan de (gereconstrueerde) bedoelingen waarmee een auteur al dan niet bewust een literair werk heeft geconcipieerd en vormgegeven.

➤ **New Criticism***; **auteursintentie**; **hermeneutiek**

interactiviteit [6]

dialoog tussen lezer en (digitale) tekst, waarbij de lezer actief deelneemt aan de totstandkoming, indeling en/of vormgeving van de tekst en zijn betekenis.

➤ **hypertext**

intercultureel verkeer [9]

[Latijn: *inter* = tussen] verzamelterm voor de vele manieren waarop culturele groepen ideeën, gewoontes, normen en waarden uitwisselen.

➤ **hybriditeit**; **kolonialisme**; **mimicry**

interdisciplinariteit [1]

een kruisbestuiving tussen disciplines onderling waardoor nieuwe concepten

en theorieën worden ontwikkeld en nieuwe studieobjecten ontdekt die tussen bestaande disciplines invallen.

➤ **wetenschapsfilosofie**

intermedialiteit' [4]

het netwerk van relaties en wisselwerkingen tussen media.

➤ **mediastudies***; **Gesamtkunst**; **intermedialiteit'**; **medium**; **multimedialiteit**; **remediatie**; **transmedialiteit**

intermedialiteit² [4]

[Dick Higgins, Henk Oosterling] ruimte of beweging tussen twee of meer media die nog niet bepaald, nog niet duidelijk vastgesteld kan worden.

➤ **mediastudies***; **Gesamtkunst**; **intermedialiteit'**; **medium**; **multimedialiteit**; **remediatie**; **transmedialiteit**

intermedium [4]

[Dick Higgins] medium, object, vertoning of gebeurtenis die tussen bestaande media invalt.

➤ **mediastudies***; **Gesamtkunst**; **intermedialiteit¹⁺²**; **medium**; **multimedialiteit**; **remediatie**; **transmedialiteit**

interne dynamiek van de literatuur [9]

theorie van de literaire evolutie die stelt dat de literatuur voortdurend verandert, terwijl de oorzaak van deze verandering niet in de samenleving te vinden is, maar in de interne dynamiek van de literatuur zelf. Deze dynamiek volgt een vast patroon van vernieuwing, automatisering en deautomatisering of vernieuwing.

➤ **formalisme***; **literair systeem**

interpretatie [8]

systematische methode van tekstverkla-

ring binnen de he

is op coherentie e

Vergelijk: decons

➤ **interpretatiek**

interpretatiekader

[Hans-Georg Gadamer] de betekenisbepaling van de tekst, haarsamenhang van een tekst, haar functie en de vragen die voortvloeien uit de tekst stelt.

➤ **betekenis als horizon**; **horizon**

intertekstualiteit [3]

de complexe wijze waarop teksten in verband staan met elkaar. De betekenis aan deze teksten is een knooppunt van andere teksten.

➤ **intermedialiteit**

inversie [4]

afwijking van de normale volgorde door deze volgorde te omkeren.

➤ **chiasme**; **paradoxie**; **functie**; **vervreemding**

ironie [4]

[Grieks: *eironeia* = verachting; *iron* = tegengesteld] stelt en daarmee creëert een **troop** die voedt op het verschil tussen wat er gezegd wordt en werkelijk het geval is. Het zegt en wat hij werkelijk bedoelt scheiden zijn:

– **dramatische ironie**

het publiek meer weet van het verloop van de personages;

– **romantische ironie** het bewustzijn van de